

ACTA UNIVERSITATIS DEBRECENIENSIS
SERIES HISTORICA LXXII.

A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete Kiadványai

Főszerkesztő:
BÁRÁNY ATTILA

ACTA UNIVERSITATIS
DEBRECENIENSIS
SERIES HISTORICA LXXII.

TÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

XXVIII.

A Debreceni Egyetem
Történelmi Intézetének kiadványa

SZERKESZTETTE:
BÁRÁNY ATTILA

Debreceni Egyetem, Debrecen

2020

A DEBRECENI EGYETEM TÖRTÉNELMI INTÉZETE KIADÁSA

Nemzetközi szerkesztőbizottság:

Barta János (Debreceni Egyetem)
Forisek Péter (Debreceni Egyetem)
Gheorghe Gorun (Partium Egyetem, Nagyvárad)
Kónya Péter (Prešovská Univerzita, Prešov)
Manfred Jatzlauk (Universität Rostock, Rostock)
Orosz István (Debreceni Egyetem)
Pál Judit (Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár-Cluj)
† Papp Imre (Debreceni Egyetem)
Papp Klára (Debreceni Egyetem)
Püski Levente (Debreceni Egyetem)
Rüsz-Fogarasi Enikő (Babes-Bolyai Egyetem, Kolozsvár-Cluj)
Sipos Gábor (Református Egyházkerületi Levéltár, Kolozsvár-Cluj)

Lektorálták:

A Debreceni Egyetem Történelmi Intézet oktatói

Technikai szerkesztő:

LAPIS-LOVAS ANETT CSILLA

A kötet kiadását támogatta:

a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete,
a Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

ISSN 1217-4602 Történelmi Tanulmányok

ISSN 0418-4556 Acta Univ. Debr. Ser. Hist.

Online: http://real-j.mtak.hu/view/journal/T=F6rt=E9neti_Tanulm=E1nyok.html

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=3254>

© Debreceni Egyetem Történelmi Intézete

© Szerzők

Nyomta a Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen

Felelős vezető: Bátfai Erika

Tartalom

BÁRÁNY ATTILA

Házasság és politika: Bizánc, Magyarország és a normannok
a 12. század elején. 7

SZAKÁCS JÁNOS

A Kemecei család eredete? Az Ibronyiak: egy Szabolcs megyei
közneemesi család vizsgálata a 14. század közepéig 47

Ádám NOVÁK

The Seals of the Monarch Electing Lords from the beginning of 1440 . 67

KEREKES ENDRE LÁSZLÓ

„Lord Have Mercy Upon Us!” – Az 1665-ös londoni
pestisjárvány orvostörténeti források tükrében
(William Boghurst: *Loimographia*) 90

NAGY BETTINA

Egy ismeretlen jegyzőkönyv 1672-ből 105

PAPP RITA

Erőszakos bűncselekmények Debrecenben 1693 és 1715 között. 123

PAPP KLÁRA

Kapcsolatok fogságában. Csáky Mihályné Klobusiczky Éva
birtokai az emigrációból való hazatérés után (1723–1729) 166

TÜNDE VERES

The Estates of Leopold Wilhelm Draheim 186

RUPČÍČ HAJNALKA

A répacukoripar úttörői, és a nádcukor egyeduralmának megszűnése 197

DEZSŐ KINGA JULIANNA

Révész Imre „búcsúja” személyes forrásainak tükrében 213

BALÁZS FÜREDER

The Evolution of Hungarian Gastronomy in the Past Thousand Years 222

KERTÉSZ TÜNDE FRUZSINA

Kállay Miklós az amerikai emigrációt megelőző évei Olaszországban
1945-1953 között báró Bakách-Bessenyey Györggyel való levelezésének
tükrében. 239

JAN WALCZAK

Contacts of the Anti-Communist Opposition from Poland and
Czechoslovakia. Polish-Czechoslovak Solidarity. 252

MOUSA AIDA ZSÓFIA	
Két nemzetiség, egy állam: a héber humanisták binacionalista elképzeléseiről	270
LENGYEL ÁDÁM	
Biplánoktól forgószárnyasokig – A harci kutatás-mentés rövid története az első világháborútól napjainkig.	286
FORISEK PÉTER – NOVÁK ÁDÁM	
„Az értelmiségi felelősségnek súlya van” – Interjú Orosz Istvánval 85. születésnapja alkalmából	302
CSÁSZÁR ILDIKÓ – NOVÁK ÁDÁM	
A tudománynak vagy a népszerűsítésnek szolgálni? – Interjú Barta Jánossal 80. születésnapja alkalmából	316

Papp Klára

Kapcsolatok fogságában. Csáky Mihályné Klobusiczky Éva birtokai az emigrációból való hazatérés után (1723–1729)*

1723-tól maradtak fenn adatok arra vonatkozóan, hol élt, s főleg miből tartotta el magát a törökországi emigrációban maradt, Rákóczi hű Csáky Mihály felesége azt követően, hogy férje befolyásos családtagjainak – Csáky Imrének és Csáky Zsigmondnak – közbenjárására hazatérhetett Magyarországra.¹

A grófnő székhelye a felvidéki Kluknó barokk palotája volt, amelyet rokona, Csáky Imre váradi püspök, kalocsai érsek, bíboros örökölt, s amelyet a költözést megelőző néhány évben, 1720-ra újjátartott fel. Ezt a palotát kapta meg a grófnő használatra. Az önzetlen támogatásért természetesen a grófnő is kifejezte háláját. Levelezésükből tudjuk, hogy már 1723 decemberében élvezhette a bíboros „az ide küldött lovakat, melyekkel Kegyelmed maga szükségét segíthette volna” – írta az vissza neki a bihari Diószegről. De a válaszként kapott néhány sor csak megerősítette, hogy a megajándékozott méltó a hálára: „tüllem kitelhetőben minden fogyatkozását távoztatnám Kegyelmednek.”²

Klobusiczky Éva természetesen nem csak Kluknón tartózkodott, hanem jónéhányszor meglátogatta jőtevőjét, a kardinálist Váradon, vagy találkozott vele valamelyik fürdőhelyen, de rokonainál Kassán, Pozsonyban, vagy éppen a császárvárosban, Bécsben is vendégeskedett.

A birtokaival kapcsolatos ügyekben azonban ide, Kluknóra érkeztek hozzá a levelek családja tagjaitól, vagy a Szepes vármegyei alispántól, Szinyei Merse Kristóftól, teljhatalmú megbízottjától, praefectusától, Furár Páltól és többek között zempléni birtokainak tisztartójától, horthy Kovács Jánostól is.³

* A tanulmány az NKFI K 120197 sz. pályázatának keretében és támogatásával készült.

1 A Csáky Mihály leszármazottak sorsáról átfogóan Papp Klára: *Családon belüli és rokonsági kapcsolatok szerepe. Klobusiczky Éva és gyermekeinek sorsa a török földről való hazatérés után*. kézirat, megjelenés alatt

2 A Csáky család szepesmindszenti levéltára: Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban ÖStA HHStA), FA Csáky 11-a

3 Uo.

Az anyagi háttérrel a Csáky Imrétől használatra átengedett Kluknó és Mindszent jelentette,⁴ s egyértelműen az a szülei végrendelete alapján neki jutó örökség, amit a hazatérés után testvéreitől megkapott, s amelyet tisztartóján és megbízottján keresztül irányított. Természetesen nem tekinthető véglegesnek az, hogy a családnak csak egy része tért haza, s a Csáky fivérek több ízben erősítették is az asszonyban a reményt, hogy sorsukban hamarosan változás következik be. 1725 júniusában maga Csáky Imre írta neki Morvánkáról „kegyelmed férje szabadulása iránt gróf Csáky Zsigmond bátyám uram az Szepességre menvén az jövő holnapban, Kegyelmedet informálni fogja.”⁵

A birtokok, amelyek a család megélhetését biztosították, nem Csáky Mihály örökölt vagy szerzett birtokai voltak, hiszen azokat az emigráció nyílt felvállalásával ő és leszármazottai elveszítették. Csáky Imre engedte át neki Kluknót és Mindszentnek a saját fennhatósága alá eső részét, s ezt egészítették ki az asszonynak az apjától ráhagyott javai, amelyek gyakorlatilag a bátyjának, Klobusiczky Istvánnak jutott birtokrészeknél az anyai örökség negyedét jelentették (mivel abból nemcsak a három lánytestvér, hanem István és családja is részesedett). Klobusiczky Julianna Andrassy Mátyás, Erzsébet pedig Fischer Mihály báró felesége lett, ezért a grófnő tisztjeinek a birtok-átadás körülményeit részletesen leveleiben Andrassy-né és a Fischer úr is gyakran szerepeltek.

Klobusiczky Ferenc és Soós Krisztina testamentuma (1703. június 24., Eperjes) szerint fiuk, Klobusiczky István a Sáros vármegyei birtokokat kapta, a család eperjesi házával és hertneki kastélyával, a Bodroghözben lévő Boly és Pálföldi nevű egész falukat, valamint a tokaji és tarcali szőlőket.⁶ A végrendelet szerint a három lány a fiúval együtt a házaspár többi birtokából szülei halála után részesedhet, amelyhez a kövesdi vár és a hozzá tartozó birtok, a zétényi kastély, a pataki, mádi, tolcsvai házak, szőlők stb. tartoztak. Amikor 1714-ben Klobusiczky Ferenc pontosította a végrendeletet, már második feleségére, Gergellaky Évára is gondolt, akit 1710-ben vett el, s akit haláláig meghagyott az eperjesi ház birtok-

4 Kluknó (Kluknava, a Hernád völgyében, Szepes vármegyében) Vályi András szerint „határbéli földgye ámbár soványas, de legelője, és fája is mind a' két féle elég van.” Vályi András: *Magyar Országának leírása*. Buda: (kiadó nélkül). 1796. Mindszent (Szepesmindszent – Biacovce, Szepes vm.)

5 Csáky Imre levele Klobusiczky Évának 1725. június 22-én, Morvankáról. ÖStA HHStA, FA Csáky 11-a

6 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL) P 72. Fasc. 570. A Klobusiczky házaspár végrendeletének másolata. Az eredetit 1704-ben az egri káptalanban helyezték el.

lásában, kertjével és „házi eszközeivel”, de amely az özvegy halála után fiát, Klobusiczky Istvánt, illetve a család fiúágát illette.⁷

1714 májusában még apjuk, Klobusiczky Ferenc életében megtörtént a testvérek közötti osztozás, amely során a zempléni Kövesd birtokából Klobusiczky Éva számára is jutott egy nyíl, hozzátéve „hogya az eő Felsege Fiscusa rajtunk meg nem veszi”. Szent-Iványi Mihály zempléni viceispán és társai már 1714. április 28-án kimentek Kövesdre, hogy ott az összeírást végrehajtsák.⁸ A távollévő testvérnek a hagyatékából megérdemelt része azonban az ingóságok és a birtokrészek tekintetében is nagyon bizonytalan maradt. Az eperjesi ház pincéjében és a hertneki pincében lévő borokból 35 hordó bor jutott volna, de Éva részét a testvérek egymás között felosztották, azzal, hogy majdan tartoznak ugyanannyit adni neki a hazatéréskor. A neki járó huszonöt szarvasmarhát, négy pej lovat és tizenhárom sertést, nyolc oldal szalonnát, vaját Klobusiczky István vette magához és a becsfalusi majorjában tartotta, szintén azzal az ígérettel, hogy „ha el nem döglük, vagy az Isten látogatása által el nem vész, vagy a Fiscus el nem foglaltattya, kijöven említett Hugom Asszony eő Kgyhme, azon marhát vissza adom...”. A hatvankét neki megítélt juh viszont Klobusiczky Juliannához került, aki már csak azt jegyeztette fel „ha dögtül vagy más más szerencsétlenségbül elvesznének ... nem tartozom eő kegyelmének megadni.”⁹

A birtokra vonatkozó osztály szövege szerint a nagykövesdi várnál: „A bejáró kaputul jobbkéz, avagy Hegy felül való negyed része, a kútnak felső széléig harmadik nyíl jutott méltóságos gróf Csáky Mihályné Klo-

7 Uo. Klobusiczky István lett az örököse a Szent Péter nevű falunak, amelyet a kassai apácától felvett 7000 rhénes forintért zálogosítottak, s fizesse az összeg után az apácáknak járó interest is. Ugyancsak ő örökölte a másik adósság: Maholányi Judit (néhai Maholányi János személyes lánya) 6000 forintjának és az utána járó kamatnak a megfizetését is. 1714-re a kassai adósságot Klobusiczky Ferenc „a nyomorék, köszvényes ember” már megfizette, helyette az eperjesi ferences templom befejezésének munkálataihoz 3–4 ezer forint kifizetése maradt a fiára, amit azért is teljesítenie kellett, mert felesége mellé apja magát is oda kívánta temettetni, egy ezután elkészítendő kriptába. Gergellaky Éva első férje Kapy Gábor volt, akinek özvegyeként ment hozzá Klobusiczky Ferenchez.

8 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 2.

9 Uo. No. 1. Az ékszereket, arany és ezüstneműeket is felsorolták, kinek-kinek mi jutott, de azt már korábban mindenki megkapta, jelen osztozásnál csak az arany- és ezüstpénzt számolták ki, illetve a bárói cím adományozásánál Lipót császártól kapott, 156 aranyból és „numizmából” álló láncot kapta meg Klobusiczky István és maradékai. Az egy részre jutó 39 aranyat a lánytestvérek külön kapták meg, Klobusiczky Éva része a bátyjánál maradt. Ugyanígy egyenlő részre osztották fel a hagyatékban maradt anyagokat, brokátot, selymet, török vásznat is.

busiczky Éva asszonynak.”¹⁰ A jobbágyok felsorolásában Nagykövesden öt nevet találunk a távollévő grófnő birtokában, igaz, egyikőjük három fiával. A szőlők közül övé lett a Mulató nevű szőlő. A kövesdi nagy udvarházat Klobusiczky István, Éva és Julianna együtt örökölték, kamarájával, borházával, pincéjével együtt. A kiskövesdi pusztából jutott a grófnőnek hét puszta hely, s a szőlőből Kassa város szőlője mellett egy darab. Az újhelyi szőlőről és négy zempléni pusztáról nem rendelkezett az apjuk, de azokat is négy részre osztották.¹¹

Már 1714-ben látható volt, hogy Klobusiczky Éva távolléte az apai szándék és a testvérek megegyezése ellenére magában rejtette a további konfliktusok lehetőségét, annak ellenére, hogy apjuk ezt jóelőre látva, igyekezett pontosan fogalmazni, az anyai birtok megosztását végrehajtatni, s a változásokat is figyelembe venni. A legbizonytalanabb éppen a Klobusiczky Évának jutott birtokrészek és hagyatéki elemek voltak, hiszen egyrészt senki sem tudta, mi lesz a házaspár sorsa, s hazatérnek-e egyáltalán, másrészt a birtokot működtetni kellett, az állatokat, földet nem lehetett veszni hagyni, harmadrészt, aki ezek gondozására vállalkozott, maga is gyarapodott általuk, s hozzá is szokott a birtokláshoz. Klobusiczky István „bizonyos és helyes okokra nézve” ... nénének asszonyunknak eő kegyelmének Testamentum és Codicillus szerint jutott jószágát kezéhez nem akarván venni”, testvérei azonban mégis rábeszélték, hogy azt 1716-ig tegye meg. Minderre úgy került sor, hogy – feltehetően éppen az idősebb fivér kívánságának megfelelően – kimondották: „jövendőben se eő kegyelme, se az eő kegyelme maradéki vagy Successori de fructibus medio tempore perceptis senkinek számat ne tartozzék és praescriptusi ne tartozzanak adni, azaz se Klobusiczky Éva asszonynak vagy Successorinak, se nekünk, jelen lévő atyafiaknak.”¹²

A kövesdi negyed nyílhoz még öt falu lett Klobusiczky Éváié Homonna környékén, a „krajnyán”: Alsó és Felső Ladiskócz, Szopkócz, Baskócz, Turcsócz, valamint a pataki szőlő és ház, s az újhelyi szőlőnek negyedrésze. Ez utóbbihoz maradt fenn egy megjegyzés, miszerint „az újhelyi szőlőt az szegény öreg úr egyben hatta grófné asszonyomnak, de

10 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 2. Tolcsva, 1714. május 1. Klobusiczky Ferenc magára vállalta az országon kívülléte miatt Klobusiczky Éva képviseletét, de „betegeskedése miatt jelen nem lehetvén, ezen osztály dolgát ezen részről eő Nga rám bízta” – írta Szent-Iványi az osztály szövegébe.

11 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 2.

12 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 1. 1714. július 13-án, Eperjes városában kötött megegyezés a testvérek, Klobusiczky István és Julianna között, ők is írták alá. Erről is 1731-ben készült a hiteles másolat.

Fischer úr nem akarta érteni, csak felosztatta négy részre.¹³ Egy 1715-ben kötött megállapodás már kifejezetten a távollévő családtagnak jutó birtokok felosztásával foglalkozott. A hagyaték Fiscus előtti megőrzésének terhét magára vállaló Klobusiczky István használhatta Baskóczot, a kövesdi jószágból Klobusiczky Évának jutó negyedrészt, az ahhoz tartozó szülőkkel együtt, s nála maradt a grófnét illető készpénz-hagyaték rész is, Juliannáé lett Felső Ladiskócz és Turcsócz, Erzsébeté és családjáé pedig Alsó Ladiskócz és Szopkócz.¹⁴ A pataki „curiája és majorságbéli alkalmazossága”, mivel egyiküknek sem volt rá szüksége, zálogba kerültek, az újhelyi szülőket viszont a két lány között osztották meg, hasonlóan az eperjesi háznál maradó ingóságaihoz. A megállapodás szerint mindenki használhatja a most kialakított részt, de „ha az Isten hozzánk való jóvetelít fogja boldogítani, ... kiki közülünk a ... kezéhez vett részt kibocsássa kezéből.”¹⁵

A viszonyokat bonyolította, hogy Klobusiczky István 1717-ben meghalt, s özvegye, Kapy Klára nem pénzben adta meg pl. a Pócspetri részirtok és curia megszerzéséből Klobusiczky Évára eső részt (valamint más tartozások ellenértékét, 2128 magyar forintot és 66 pénzt), hanem a Zemplén vármegyei Csukalócz nevű helység használatát engedte Klobusiczky Julianna és Erzsébet számára.¹⁶ A két leánytestvér természetesen vállalta, hogy majdan átengedik Klobusiczky Évának a falut (vagy megadják az összeget), de ennek az átadásnak az emigrációból való hazatérés után semmi nyoma nem maradt. Kapy Klára – első férje gersei Pethő Ferenc – a családi levelezésben általában leánykori nevén szerepelt, hol-

13 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 3. Kimutatás Klobusiczky Éva javainak értékéről. Fischer úr Klobusiczky Erzsébet férje.

14 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 5. 1715. április 26-án, Eperjesen kötött megállapodás.

15 Uo.

16 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 6. „az minémő pénzbeli része obveniált volna tülem Tekintetes és Nagyságos Klobusiczky Éva Asszonynak, ő Kegyelmeknek Pócs Petri 1700 forintos jussából” és egyéb tartozásokból átadta a két leánytestvérnek, mert azok „magok számára sürgetvén”. A saját falu elzálogosítása megoldotta, hogy ne kelljen készpénzt adnia. Addig lehet náluk, amíg Kapy Klára nem tudja kiváltani, vagy Klobusiczky Éva hozzá nem tud jutni örökségéhez. No. 7. A két lánytestvér kötelezvénye. Mindkét dokumentum kelte: 1717. június 14., Hertnek Kapy Klárának Klobusiczky István a második férje volt, az első gersei Pethő Ferenc, aki 1704-ben halt meg, tőle maradt Sztropkó vára és uradalma. Unghváry Ede: Sztropkó várának története. Huszt, 1912. 26. Unghváry úgy tudta, hogy Kapy Klára első férjét Gáspárnak hívták. Ezzel szemben a Királyi Könyvek közli Pethő Ferenc 1704. január 22-én kelt végrendeletét, amelyben az asszonyt írta házastársának, vagyis a férj neve: *Pethő Ferenc* volt. MNL OL A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii 30. k. 394.

ott 1721-ben már harmadik férjének, Szent-Iványi Józsefnek a felesége volt, s Klobusiczky Éva tisztjei is ezen a néven ismerték.

1731-ben, Klobusiczky Éva 1729-ben bekövetkezett halála után viszont maga Csáky Imre kardinális kezdeményezte a Csáky utódok számára az anyai hagyaték rendezését. A Csáky Imre számára lemásoltatott iratok szerint a kezdeti egyező vélemény a testvérek családjainak eltérő érdekei folyamatosan módosították. A kardinális teljhatalmú megbízottat nevezett ki, Szmertnyik Zsigmond személyében, leszögezve, hogy az a cél, hogy családon belüli barátságos megegyezés alapján kaphassák meg az utódok az őket megillető részt, de ha ez nem sikerül, akkor hivatalosan peres útra kell terelni az ügyet.¹⁷ Ennek érdekében Grassalkovich Antallal (Klobusiczky István lányának, Krisztinának férjével) is levelezett, aki elküldte számára a hagyaték felmérését, illetve Szent-Iványiné asszony – vagyis Kapy Klára – kimutatását is arról, mennyit adna ő a javakért. Grassalkovich ugyan korrigált az összetevők értékén, de a végső összeg nem változott, azaz a hagyaték értéke 30 000 forint volt.¹⁸

Klobusiczky Juliannának ekkorra már meghalt a férje (Andrássy Mátyás 1676–1723), Kapy Klára (Klobusiczky István özvegye) kinyilvánította fizetési szándékát: a zálogba adott falun kívül 5000 magyar forintot ígért.¹⁹ Az ő leveléből tudjuk, hogy az 1726 előtt elhunyt Klobusiczky Erzsébet férje, Fischer Mihály (1692–1750) viszont több akadályt is támasztott az örökség békés átadása elé. Kapy Klára egyrészt arra emlékeztette a bíborost, hogy a lánytestvérek a kezükbe került birtokokat nem azonnal bocsájtották a török földről hazaérkezett grófnő és megbízottai rendelkezésére, szerinte – igaz más források állítását nem támasztják alá – még majdnem két évig használták azokat. A kezébe vett birtokot ő maga is ősszel (a források szerint, ahogy a későbbiekben látjuk, ténylegesen csak 1724 januárjában) adta át, de 52 hordó bort és ép, gondozott szőlőket, „nem úgy elpusztult állapotban, mint eő Kegyelmek”. Kapy Klára Csáky Imrének küldött levele szerint Andrásyné felemlégeti majd, hogy amikor a házaspár Lengyelországba bújdosott, „feles ezüst portékát adott ... szegény üdvezült Grófnénak,” igaz, erről csak a Klobusiczky Julianna szava tanuskodhat, semmi más. Szmertnyiknek (Csáky Imre megbízottjának) is jelentette már, de a bíborosnak is megírta, hogy a pataki szőlőhöz tartozó épületben lévő 12 nagy kádat és sajtót Tolcsvára vitették, az épületet pe-

17 Szmertnyik Zsigmond levele Csáky Imrének Eperjesről 1732. március 29. MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 12.

18 Grassalkovich levelei Pestről 1831 októberében: MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 11.

19 Kapy Klára levele Eperjesről Csáky Imre bíborosnak 1732. április 2-án, MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 13.

dig „földig elpusztították”. (Ez a pataki ház és szőlő volt az, amelyet Klobusiczky Ferenc 1714-ben Csáky Csáky Évának hagyott, s ezért kiváltására 2000 rhénes forintot rendelt.²⁰) A fenti problémák figyelembe vételével Kapy Klára nem is adott sok esélyt az atyafiságos megegyezésnek „mert nehezen esik fizetni, de ha törvényesen fog folyni, annál több praetensio leszen, mivel világos igazságok vagy az M. Árváknak, hogysen mint az, azki kezeknél vagy az ő Kegyelmekek”.²¹ A Csáky Imrének írott levél alapján is felmerülhet bennünk, hogy az asszony miért volt ilyen készséges a rokonság birtok-átadási anomáliáinak feltárásában, s miért tett úgy, mintha őt személy szerint valami különös előjog illetné meg a rokonság soraiban? Mindenesetre a családi levelezésnek a Furár Pál megbízottól és Kovács János tisztartótól származó levelei a lánytestvérek családjai részéről a túlzottan nagy késést nem igazolják.

A fennmaradt korabeli források tanúsága szerint a Klobusiczky Éva számára jutott birtokok átadása valóban némi késéssel, 1724 tavaszán indult, s több problémával volt terhes. Kapy Klára már a hazatérése utáni első hónapokban megírta neki, hogy a távolléte miatt rájuk bízott részt „az Condivisionalis Atyafiak által nagy költséggel és fáradsággal az Fiscustul megoltalmazván kézbe bocsátattak, s in rata portione az admonens Fél kezihez deveniáltattak, kezihez nem akarja venni, kénytelenítetik törvényes admonitiora fakadni, melynek ereivel ő Felsőgek Táblabéli jurátussa által törvényesen admoniáltattya ő Nagyságát”. Zombory Gábor, Sáros vármegye szolgabírája igazolása szerint 1723. október 30-án, Eperjesen kezébe adta Klobusiczky Éva replicáját Kapy Klárának a „jurátus által lött admonitiojára”.²² Nem tudjuk, mit tartalmazott a replica, a grófnő valószínűleg többet remélt a valóságos hagyatéknál, de tény, hogy csak 1724 januárjától maradtak ránk a meghatalmazottja általi birtokátvétel dokumentumai.²³

Furár folyamatosan írt a grófnőnek a rokonsággal kialakult konfliktusokról. 1724 áprilisában Andrassy Mátyásné intézkedéseinek ellentmondásosságára figyelmeztette. A Rovnáról érkező levélben Klobusicz-

20 MNL OL P 72. Fasc. 570. 179. (1714. április 20.)

21 MNL OL P 71. Fasc. 63. No. 13.

22 MNL. OL P 72. Fasc. 570. Az 1731-ben Csáky Imre vizsgálatához összeállított peranyag irataiban

23 Uo. Usz Bálint Sáros vármegyei viceispán tanusítványa szerint 1723. december 9-én Furár Pál megbízott már megjelent Kapy Kláránál, a testamentumra hivatkozva „ingó és ingatlan jószágát kérte volna, jelentvén aztat, ha jószántából méltóságos grófné, Kapy Klára asszonyom ő Nga resignállya, contentáltatik vele, ha pedig nem, kénytelen leszen törvényes útra fakadni.” Kapy Klára megígérte a megadást, de a bírói út emlegetését fenyegetésnek vette.

ky Julianna pataki udvarbíráját a szőlő átadásra felszólító parancsolatáról tudósította a megbízottat, ezzel szemben a pataki tiszt Furárnak azt állította, hogy „ez eránt néki semmi parancsolattya”.²⁴ Egy évvel később az inspector már azt tanácsolta a grófnőnek, hogy jó lenne az eredeti Testamentumot látni, ezért gondolja végig „talán eszébe jut Nagodnak, melyik captalanba költ”, mert meg kell kerestetni.²⁵ 1725 őszén Kapy Klára ténykedését bírálta, amiről Szendrőben Csáky Zsigmond tárnokmestert is tájékoztatni akarta: „Gróf Szentiványiné Asszonyom eő Nga igen képtelen alkura való projectumával és a kövesdi tisztartónak levelit is, ami az alkura való projectumot illeti, úgy több írásokat Nagod parancsolattya szerint magamnál tartom.”²⁶ A végrendeletet megszerezték, mert 1725. október 26-án már azzal tudta a grófnőt Furár megnyugtatni, hogy ne aggódjon az esetleges adósságok miatt, mert a „Testamentum szerint a Fiú ág tartozik az egész adósságokat complanálni.”²⁷ De novemberben írott soraiból az derült ki, hogy gróf Szentiványiné requisitioja miatt mégis ellent kell mondania, s ezért vagy Eperjesre kell utaznia, vagy „kell Nagodnak Szepesi Káptalanban vallani”.²⁸ A konfliktusok miatt decemberben már azt javasolta, hogy Baskóczon pl. a határt pontosan ki kell méretni „kinek-kinek ereje szerint proportionate és arra nemes vármegye szolgabíráját ki kell hoznom...”²⁹

Csáky Mihályné Klobusiczky Éva a mindennapok konfliktusaiban egy kellemetlenkedő szomszédot látott a Kapy Klarán keresztül rokon Szent-Iványi családban. 1725 augusztusában kövesdi tisztartója, horthy Kovács János arról adott hírt, hogy Szent-Iványi, aki a saját gazdaságát visitálta, s megnézte azt a házat is, ahol most a grófnő a szarvasmarháját tartja, azzal fenyegette meg, ha „marhával együtt más helyre nem transferálok, maga hajdúival kihányattya és kiűzeti”, mivel „nagyobb része kinevezett háznak az eőNga fundusán áll”.³⁰ Még azév októberében hatalmaskodást kíséreltek meg, amikor tisztjei két darab földet akartak elfoglalni, s azzal fenyegették meg a grófnő embereit, hogy megölik őket, ha szántani mernek. A tiszttartó fegyveresekkel sikeresen védte meg a

24 Uo. Furár levele 1724. április 7-ről, Turbóczról

25 Uo. Furár levele 1725. április 13-án

26 Uo. Furár levele 1725. október 11-én.

27 Uo. Furár levele 1725. október 26-án, Újvárosról (Abaúj vm. füzéri járás, *A Magyar Korona Országainak Helységnévtára Szerk. Kollerffy Mihály, Bp., 1877. 960.*)

28 Uo. Furár levele 1725. november 9-én, Újvárosról

29 Uo. Furár levele 1725. december 8-án, Turbóczról

30 ÖStA HHStA FA Csáky 11/a Horthy Kovács János levele Nagy Kövesdről 1725. augusztus 5-én

föld művelőit és akkor már „gróf Szent-Iványi úr emberei nem is mutatták magukat.”³¹ 1726. január 10-én már csak az okozott konfliktust, hogy Szent-Iványi tiszttartójának elveszett két ökre, s azzal vádolta meg a grófné részén működő mészáros, aki aznap éjjel utazott Kassára, amikor a feltételezett lopás történt, hogy ő volt a tolvaj, aki a Krajnyára hajtotta fel az ökröket.³²

A grófné *Furár Pál nevű megbízottja* 1724 januárjában a *Baskócz* nevű faluval kezdte a birtokok átvételét a vármegye szolgabírójának jelenlétében, „conscribálván az egész falu minden appertinentiáival, az esztendőbeli adót, nemkülönbén az robotálást is, amint magok vallották”.³³ Erre azért volt szükség, mert Szent-Iványiné asszonytól nem kapott urbáriumot, s más információt sem, „azt állítván, hogy nem tudja, urbárium nincs önagságánál, hanem csak azt vette rajtok, amit adtak.”³⁴ Szent-Iványiné a harmadik házasságában élő Kapy Klára, aki második férje után Klobusiczky Ferenc akaratának megfelelően a távol lévő Klobusiczky Éva örökségét magánál tartotta.³⁵ Furár plenipotentiárius azokról a tehenekről is írt, amiket az asszony átadott neki, s amelyeket Baskóczra hajtattak telelésre. Miután a tiszttartónak minden tudnivalót megadott, Furár tovább utazott *Czékére*³⁶ és *Kövesdre*, viszont a grófnéhoz elküldetett két embert, hogy egyikük a soltészáságról, másikuk a jobbágyságról „tehesenek nagyságotnak relatíot”. Január 19-én már *Nagy Kövesdről* küldte

31 Uo. Horthy Kovács János levele Nagy Kövesdről 1725. október 5-én

32 Uo. 1726. január 10-én Horthy Kovács János levele Nagy Kövesdről. Kovács arról kért információt, megesketheti-e a mészáros és annak öccsét, ahogy a birtokos kívánja, vagy sem?

33 Baskócz, Felsőbaskócz, Homonnához közel fekvő falu. Borovszky Samu szerk. *Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén megye*. <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/6.html>

34 ÖStA HHStA, FA Csáky 11-a. Furár Pál levele Klobusiczky Évának Baskóczról 1724. január 15-én. A szolgabíró ígéretet tett neki, hogy Homonnán utánanézz az urbáriumnak.

35 Kapy Klára Szentiványi Józsefhez, Ung és Kraszna vármegyék főispánjához (meghalt 1737-ben) ment hozzá, s már 1723-ban megszületett házasságából Franciska lánya (1723–1781). A levelezésekben következetesen Kapy Klárának írta alá magát, ezért csak mások által írott levelekből derült ki, hogy ő az, akivel kapcsolatban Klobusiczky Éva teljhatalmú megbízottja és tiszttartója is elégedetlenségének adott hangot.

36 Bodrog melletti magyar kisközség, Sátoraljaújhelyhez közel, a 18. században a Klobusiczky családé, híres erdeje és jó vadászó helynek tartották. Borovszky Samu szerk. *Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén megye*. <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/6.html>

levelét,³⁷ jelezve, hogy Czékén „a borokat felpécsettetem, de azok igen szegény és savanyú borok”, ennek ellenére áttöltötte a hordókat, s a kocsmára is hagyott, de többségében felszállította a baskóciakkal. 1724. január 22-én történt meg a mádi szőlő átadása, amelyet eredetileg Klobusiczky István használt, de most özvegyének, Kapy Klárának udvarbírája, Halabor Zsigmond gondoskodott róla, hogy Furár átvegye azokat, az 1723. év szőlőterméséből lett 21 hordó borral együtt.³⁸ *Mádról* sokkal jobb minőségű borokat remélt, ezért kérte, hogy a tisztartó készíttesse elő a hét szekeret, 21 hordónál nem várható több, mivel egy szekerre csak három hordóval raknak, s rendeljen „egy jó és igaz embert melléjek”. A hordókat kiszemelt jó embere által adatta át, de azokat „gróf Szentiványiné eő Nsga mádi házához kell igazítani”. A nagykövesdi határt jónak tartotta „mivel mezeje szép, eleget vethet.” A grófnő birtokainak átvételét a Csáky rokonság is szorgalmazta, mert a munka elvégzése után Furár Pál Csáky Zsigmondhoz készült Kassára, ahol, mint írta „eő excellentiának udvarolok és relatiot teszek”.³⁹ A pataki szőlőket csak 1724 áprilisában vette át Andrassy Mátyásnéól, majd „Fischer Uram eő Nsga embereitől a borokat kezemhez, hogy vedgyem, úgy a szőlőket is.”⁴⁰ A pataki borok átadása Okolicsányi Pál zempléni viceispán jelenlétében történt, amely során Fischer Mihály az elmúlt, 1723. évi termést, 24 hordó bort juttatott Furár Pál megbízott révén a grófnőnek. Az említett szőlők a „Száva, vagyis Kácsád Hegyen lévő Nagy és Kis szőlőt” jelentik, ahol a Klobusiczky Juliánna által használt részeket is átvette.⁴¹ A források alapján ugyancsak áprilisban került a kezére Turcsócz és Felső Ladiskócz Klobusiczky Juliánától, valamint Alsó Ladiskócz és Szopkó Fischer Mihály bárótól.⁴²

A birtokrészek megszerzése után Furár javaslatokat tett a működés szabályaira, 1724 májusában pl. az erdőhasználattal kapcsolatban úgy vélte, ériék be azzal a falvakban, amit eddig vágtak, s kérte „kemény parancsolatba szedni, tovább senki ne merészeljen a tilalmas erdőben

37 Nagykövesd (Velký Kamenec, ma Szlovákia), mellette Kiskövesd (Malý Kamenec, ma Szlovákia). A 18. század elején a Klobusiczky család birtokolta, 1711-ben csak 10 lakott háza volt, a 11 lakatlan mellett. Borovszky Samu szerk. *Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén megye*. <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/6.html>

38 MNL. OL P 72. Fasc. 570.

39 ÖStA HHStA, FA Csáky 11-a. Furár Pál 1724. január 19-én kelt levele.

40 Uo. Furár Pál levele 1724. április 7-én, Turbóczról.

41 MNL OL P 72. Fasc. 570. Csáky Mihályné osztálypere rokonaival 1724. április 9-én, Patakon kelt irat, amit Fogarasi István zempléni szolgabíró írt alá.

42 Uo. Az átadást Baskóczon 1724. április 7-én Boronkay Mihály szolgabíró igazolta.

járni, hanem tilalmasban tartcsák”.⁴³ Kiszámolta, hogy a szőlőmunka a karózásig és a kötözésig 374 forintot tesz ki, s „ahhoz a bor, a pálinka és az adó pénz is négyszáz forintra mégyen, abbul alkalmasint a munkát végben viheti”.⁴⁴ Igyekezett bevételt eredményező beruházást tenni, 1724 októberében Kövesden kocsmának való házat (de a grófnőnek is „alkalmas szállítás”) épített, s hasonlóra biztatta a kövesdi tiszttartót, horthy Kovács Jánost is. Ugyanakkor kisebb-nagyobb személyes megbízást is teljesített: szakácsot, kertészt igyekezett szerezni a grófnőnek, kalpagot csináltatott, rendelést tett a „vargánál... az méltóságos úrfi czipellőse iránt”, egyeztetett a képfaragóval, s így tovább.⁴⁵

Általában az volt a gyakorlat, hogy a jószág conscriptióját ő rendelte el, s a birtokot érintő ügyekben az intézkedések előtt is Furár fogalmazta meg a levelet – mint pl. 1724 júniusában a kövesdi tiszttartóhoz –, azt elküldte a grófnőhöz, azzal, hogy „méltóztassék megolvasni, és ha többet parancsol Nsgod, lehet megírtni.” De néha jelentéktelennek tűnő ügyben is tanácsot fogalmazott meg. Egy baskóci jobbágy, Kovács Istók esetében maga javasolta, hogy mivel „jobbágyoskodni nem akar, ... inkább Nagyságod vonná szolgálatra, mivel ő nem igen marad a teleken”.⁴⁶ Az elszökött jobbágyok ügyével való foglalkozás is a megbízott feladata volt. Furár ezért tanácsolhatta 1724 júliusában a grófnőnek, hogy az elszökött jobbágyok ügyében sürgetni kellene Boronkay szolgabírót, „azt sem tanácsos halasztani”. A mindszeinti „elszéledett” jobbágyok esetében igyekezett megnyugtató választ adni: „nagyobbára a hiányt pótolom”.⁴⁷ Egy konkrét Alsó-Lászlófalváról (Alsó Ladislóczról) való jobbágy esetében, aki még az elmúlt évben Ung vármegyébe szökött, s „jó magabíró gazdaember” úgy látta, engedni kellene, hogy megválthassa magát, a grófnő pedig „ha megadná az árát”, szabadítsa fel. A javaslat után azonban ott állott a megengedő mondat: mindazonáltal álljon Nagyságod kegyben akaratában.”⁴⁸

43 ÖStAHHStA, FA Csáky 11-a. Furár Pál levele 1724. május 26-án, Káposztafalváról.

44 Uo. Furár Pál levele 1724. július 31-én Káposztafalváról.

45 Uo. Furár Pál 1725. január 10-én, Káposztafalváról küldött levele.

46 ÖStAHHStA, FA Csáky 11-a. Furár Pál levele 1724. június 11-én, Káposztafalváról.

47 Uo. Furár Pál levele 1724. december 29-én, Káposztafalváról.

48 Alsó Lászlófalva (Alsó Ladiskócz, Nižne Ladičkovce, ma Szlovákia) Homonnától északra, a Laborc és az Ondava felső folyása közt található, Felső Lászlófalva (Felső Ladiskócz, Vyšné Ladičkovce, ma Szlovákia) a Lászlófalvi patak völgyében fekszik. A két falut a Klobusiczkyak után a Csákyak birtokolták. Borovszky Samu szerk. *Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén megye.* <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0026/6.html> Uo. Furár Pál levele Káposztafalváról 1724. július 19-én.

Furár rendszeresen odafigyelt a szegénység károsodására. 1725-ben pl. a vármegye gyűlését is megjárta az egyik mindszei jobbágnak a panasza, akinek „szénáját elhozták forsponton lévők ... az parancsoltatott a szolgabírák uraiméknak, hogy a szegény embernek fizessék meg”.⁴⁹

Klobusiczky Éva hálás volt megbízottjának, 1725 februárjában pl. egy hordó bort küldött neki ajándékba Káposztafalvára.

A grófné kövesdi tisztartója *horthy Kovács János* volt, aki a ránk maradt források alapján vélhetően 1725–1727 között szolgálta a családot. 1725 júliusában küldte el a grófnőnek a nagykövesdi inventáriumot. Leveleiből első olvasásra egy, a birtok sorsáért tenni kívánó tiszt képe bontakozik ki előttünk, végigolvasva azonban valamennyit, érzékelhetővé válnak az önigazolás és az öntörvényűség jelei is. Igyekezett a grófnőt minden fontos dologról informálni, a szükséges munkálatokhoz pénz, jóváhagyást szerezni. Ellenőrzési kötelezettségei miatt sokat utazott, hogy a munkák lehetőségeit felmérje, azokat elvégeztesse és a szükséges terményekkel időben ellássa Kluknón a grófnőt és környezetét. Eredeti elhatározásán azonban a körülmények többször változtattak. 1725. július végén pl. több napot kellett Homonnán időznie, mert a lova lesántult a hosszantartó esőzés utáni „kimondhatatlan nagy sárban”, ezért maga helyett inkább csak embereit küldte az aratók ellenőrzésére a „krajnyai falukra” (Alsó- és Felső Lászlófalvára, Baskóczra), akik már egy hete ott dolgoztak. Javaslatot tett a grófnőnek a részeges ispán leváltására, valamint kérte, hogy küldjenek neki egy jó hajdút, mivel „többet vihetek végben egy jó hajdúval, mintsem azon semmire való ispánnyal.”⁵⁰ A további levelekben kérésének nyomatékosítására az ispán károkozásának konkrét eseteit is felsorolta: egy pej szőrű „tatar kancának csikója lett vala, azt gondviseletlenség miatt farkasokkal megemésztette, a gyümölcsös kertből egy körtvély fának gyümölcsét egészen elprédálták, egyszóval gondatlan, semmire való.”⁵¹

A tisztartó feladata volt a szolgáló személyzet kiválasztása. A kövesdi majorosnéra sok mindent rábízott, 1726 januárjára szolgálót is talált mellé. A kondásnak hiányában volt, s hiába várta a már többször szorgalmazott – magát jól viselő és nem részeges – hajdút is, akinek alkalmazását különösen fontosnak tartotta volna. A homonnai uradalom példája alapján a krajnyai juhásztól „fejős juhtól hat véka túrot” kért, amit eladásra is alkalmasnak talált, de tőle összesen hét kassai vékánál többet nem kapott. Nem adott asztalra való sajtot sem, de mivel eddig nem volt

49 ÖStA HHStA, FA Csáky 11-a. Furár levele 1725. január 24-én, Lőcséről.

50 Uo. Kovács tisztartó levele 1725. július 24-én, Homonnáról.

51 Uo. Kovács János levele 1725. július 30-án, Nagykövesdről

conventiója, igazság szerint az sem tudható, tartozott volna-e vele. Ezért mindenképpen azt javasolta a grófnőnek, hogy tavasztól conventiók juhászokat kellene fogadniuk, mert azok a juhok szaporításában is érdekeltté tehetők.⁵² A majorhoz tartozó cselédség fizetésére később is gondja volt, 1726 februárjában a szolgálonak, a pásztoroknak és a kovácsnak járó conventio megküldését sürgette, mondván „hogy annyival inkább jobb kedve legyen szolgálatra”.⁵³

A tiszttartó már 1725 júliusában elhatározta egy major építését „itt Nagy Kövesden majornak való jó, száraz helyt találtam, fölső végén az Helységnek”, valamint csűrös kert felállítását. Azt is megírta Klobusiczky Évának, hogy amíg az utóbbit nélkülözik, addig egy kövesdi jobbágy, egy bizonyos Tar Mihály nevű „Csűrös kertiben köll rakatnom életet.”⁵⁴ Elérte, hogy végül ez a Tar Mihály legyen az ispán, akinek fél év múlva már conventio adását javasolta: „valami victuáléja és ruházattya lehetne, ... semmi cselédje nincsen, kivel segítené magát, csak vén szatyor feleségével bajlódik.”⁵⁵

1725 októberére állt a majorház, a hónap első hetében már a szaru-fákat rakatta a két szoba és két kamra fölé. A hat ajtóra hevedervasakat, szeget, az ajtóhoz Kluknóról 10 szál deszkát kért, hogy minél előbb elkészülhessenek, s hogy „az új majorban telelhessenek itt való Nagod marhái.” Nagykövesden kocsmát is tartottak, ahol sert is főztek, sőt a tiszttartó azon is gondolkodott, hogyan lehet „máshová transferálni”.⁵⁶ A mézárosnak Kiskövesden már házat építtetett, ezért – mint írta – „bízvást leködheti Nagod”. A tiszttartó feltehetően jól ismerte az embert, így aztán erős fenntartásokkal kezelte érkezését: „csak megjobbítaná magát, hogy megint valami nagyobb galibát maga fejire ne szerezne és nékem gondot sem.” 1726 januárjában az Alsó Ladislóczon építendő malomhoz a szomszédos homonnai uradalom tiszttartójától, Szmertnyik Zsigmondtól kért 12 szál tölgyfát, amit az erdőből a felállítandó malom helyére szállíttatott, de Nagykövesdre csűrnek és istállónak való fákat is hordatott.⁵⁷

A tiszttartó ténykedését erősen zavarta, hogy nem volt teljesen tisztában azzal, hogy „micsoda földek, kaszáló rétek esnek Nagod részére”.

52 Uo. Kovács János levele 1726. január 10-én, Nagykövesdről.

53 Uo. Kovács János levele 1726. február 22-én Nagykövesdről.

54 Uo.. Horthy Kovács János levele 1725. július 16-án, Kövesdről.

55 Uo. Kovács János levele 1726. január 10-én, Nagykövesdről. Még azt is felvetette, hogy a conventio birtokában a vármegyénél kezdeményezni tudná a „portiózástul immunitiót”.

56 Uo. Kovács János levele 1726. február 22-én.

57 Uo. Horthy Kovács János levele 1726. január 10-én, Nagykövesdről.

A Nagykövesden birtokos Szentiványi gróf emberei ugyanis két darab olyan földet is el akartak foglalni, amely már általa „ugarlott s forgatott” volt. Amikor erőszakkal fenyegettek „embert ölnek azon az földön”, akkor azért, hogy nehogy „valami gyalázatot tegyenek Nagod jobbágyán” kénytelen volt személyesen, fegyveresen kimenni, s ott tartózkodni, amíg a szántás és boronálás végbe nem ment.⁵⁸ A sok megfogalmazott kérés alapján az is egyértelműnek látszik, hogy nem volt tisztában a birtokos grófnő helyzetével, anyagi lehetőségeivel, vagy inkább korlátaival.

A zempléni birtok népessége kisegítette a kluknói gazdálkodást, mert a baskócziak lován Kövesdre érkezett tiszt ígérete szerint az „oda menendő aratókra is lesz gondom, csak tudhassak, mikorra kellenék őket odaküldeni.” Az aratás munkáit az eső Kövesden is megzavarta, de Kovács július végére annak befejezését jelentette a grófnőnek. Azt írta, búza nincsen, mert elődje „búza nélkül hadta itt való Nagod majorságát”. De rozs lesz 142 kereszt, 9 kéve, s árpa is 57 kereszt. A zab aratása viszont még folyamatban volt, annak munkálatai is az eső miatt húzódtak.⁵⁹ A széna kaszáltatásában is jelentősen előrehaladt, mintegy nyolcvan szekérre valót már jó szárazon betakarított, de az aratás után még újabb kaszáltatást ígért.⁶⁰

1726 januárjára már az árpát elcsépelte, s három szánnal, nyolc zsákban Kluknóra küldte az egy tonna vajjal együtt. Csépeltetésre ekkorra csak a vetni való árpa maradt Kövesden.⁶¹

A grófnő kérdésére válaszolva derült ki, hogy az egyik kerülő, akit a tiszt megbízott a komló Kluknóra szállításával, útközben eladott belőle, „menet és visszajövet is részegeskedett a komló áráért”. Ezért aztán kevesebb köböllel vitt az udvarba, mint amennyiről Kovács János elszámolt. A tiszttartó a vén, szakállas kerülőt vétkéért megfogatta, láncra verette, s azt ígérte a grófnőnek, nem bocsájtja addig szabadon „míglen annyi komlót meg nem adgya, amennyit elpazarolt...”⁶²

Az állattartás bizonyos kereskedelmi tevékenységet is megalapozott. 1725-ben a tavalyi 68 bárány gyapjából posztót kívánt szövetni, s a herélt bárányokat (58) és a meddő juhokat a hanusfalvi vásáron akarta jó pénzen eladni. A sertés dézsmálásából szerzett állatokat a jobbágyoknál hagyta, hogy „miglyen makra kimennek, azután jó kövéren, egyszersmind öszszeszedvén, oda küldöm, ahová leszen az Nagod parancsolattya.” 1726

58 Uo. Kovács János levele 1725. október 5-én, Nagykövesdről

59 Uo. Kovács János levele 1725. augusztus 6-án, Nagykövesdről

60 Uo. Kovács János levele 1725. július 30-án, Nagykövesdről

61 Uo. Kovács János levele 1726. január 10-én, Nagykövesdről.

62 Uo.

januárjában a dézsmabeli sertések közül kiválogatta, amelyek szalonnára valók, a többi teletetésre a falukban hagyta. Javaslatára szerint a krajnyai sertéseket is le kellene hajtatni Kövesdre, mert ott csak elvesztegetnek a teletetésre „sok életet”, itt tartva pedig szép nyája lehetne a grófnőnek.⁶³ A ménest viszont felhajtatta a Krajnyára, „azmely szénát kaszáltattam pusztákon, zab szalma is vagyon ... avval fognak teletetni ott tavaszig, mivel itt sok széna elkölt, attul tartottam, hogy a szarvasmarháknak kevés lesz”.⁶⁴

A jobbágyasszonyok fonalat is fontak a grófnő számára, mert 1726 februárjában a tisztartó a vékonyabb és vastagabb fonalak várható mennyiségét is jelezte neki, mondván „a fonó mívet kiosztottam.”⁶⁵

Az erdőt inkább az uraság hasznára kívánta fordítani azzal, hogy ahol lehetett tilalomban tartotta. Ahogyan láttuk, saját gyakorlati tapasztalata is arra vezette rá, hogy nincsen elég épületre való fa a birtokon, de az inspector, Furár Pál utasítása is ezt szorgalmazta. A turcsóczi határban, ahol eddig szabad faizás volt, a most növekedni kezdő tölgyest tilalmazta azért, hogy „két-három esztendő múlva elég fája lészen épületre való.”⁶⁶

A birtokon lévő szőlők a tisztartó számára is sok gondot okoztak. A sárospataki promontóriumon lévőkről maga állapította meg egy 1725 júliusában írott levelében, hogy „bár jobb státusban láthattam volna”, kapálatlan, bár a vincellér „alkalmas homlítást tött”. A krajnyai jobbágyokkal végeztették a szőlőmunkák jelentős részét, amiről kénytelen volt megírni: „nem hasznot, hanem kárt, mindeddig tettek az szőlőkben, mivel ők karózáshoz, kötéshez nem értenek. ... Kiváltképpen kötözéssel elrontja az termést szőlőben, aki ahoz nem ért és karózással szőlőnek tövét elvesztegeti.” A legnagyobb problémának azt érzekelte, hogy a szőlőmunkákra a vincellér nem kapott elég pénzt („Vinczellér avval menti magát, hogy későn kezéhez adminisztrálták a pénzt”), s a helyzet ezért alakult ki. A kövesdi szőlő munkáihoz is nagy a restancia (14 magyar forint), csak rábeszélésére, biztatására végzik a szakmányosok „megleszen az pénz, csak emberől végezzék az munkát”.⁶⁷ Ezért aztán elég határozottan írta meg a grófnőnek, hogy küldje neki a szakmányosoknak járó restancia összegét, s a pataki vincellért is védelmébe vette: „Lehet megvenni rajta, de adáig nagy fogyatkozás volna a szőlőkben, ha pénz

63 Uo.

64 Uo. Kovács János 1726. február 22-én kelt levele.

65 Uo.

66 Uo. Kovács János levele 1725. augusztus 18-án, Baskóczról.

67 A kövesdi szőlőt akkor kapálták, azt remélhetően azon a héten elvégzik. A kapálásra 26 magyar forint hiányzik. Uo. Kovács János levele 1725. július 16-án, Kövesdről

nem küldene Nagod, így is elég fogyatkozás következett, hogy illy sokáig kapálatlanul voltak az szőlők.”⁶⁸ Végül személyesen küldte fel Kluknóra Depta Tamás vincellért, hogy a grófnő tőle informálódjon.

Nagykövesden ő maga intézkedett a szőlőműveléssel és a borokkal kapcsolatban. A művelés szakszerűsége érdekében ő is a bérekre elküldendő pénzt hiányolta, aminek hiányában nincs munka. A szakmányosoknak ugyanis már kevés az ígéret, a biztatás, hogy minden rendben lesz, „feléje se akarnak menni a szőlőnek, míg a pénzt nem látják”, ezért aztán a szőlő ott áll a nagy dudvában kapálatlanul. A tisztartó tehetetlenségét is bevallotta azzal, amit leírt: „Ha mind Nagod jobbágyi volnának, tudnék mit cselekedni vélek, de más ember jobbágyát nehéz kényszeríteni”. A termésről azonban a helybeliek véleményére alapozva optimistán nyilatkozott „hála Istennek szép, több bort várhat Nagod, mint tavál volt.”⁶⁹ Augusztus elején végre arról kapott hírt Beliczay Andrásról, hogy a grófnő 30 magyar forintot küldetett neki a kövesdi szőlőmunkák kifizetésére. De egy véletlen ismét megakadályozta a pénzhez jutásban. Depta Tamás pataki vincellér ugyanis találkozott azzal az emberrel, aki hozta neki a pénzt, annak „kezéből elvette légyen és magával vissza vitte Kluknóra...”. A helyzet egyértelműen zúgolódásra adott okot, hiszen a tisztartó nagy nehezen csak rábeszélte a szakmányosokat a munkára, s azok a kapálást el is végezték, így a fizettséget megérdemelték.⁷⁰ Bár hosszan húzódott a kapálás, végül augusztus közepén, amikor újabb parancsot kapott a grófnőtől, a tisztartó mégis úgy látta, hogy a „kövesdi promontóriumon mind azon által, hogy illy sokára vonódott munkája a szőlőnek, semmi kárt mégis érésében nem szemléltem”.⁷¹

Az uraság számára rendelt bort az udvarház pincéje helyett, amelyet igen nedvesnek tartott, az általa jó gazdának tartott, s ispánná tett Tar Mihály pincéjébe helyeztette. Nem tekintette valami jó minőségűnek, mert mielőbbi eladását javasolta „Jó volna, hogy sokáig itt nem heverne, mégh most kocsmákon elkölhet, de azután nem tudom micsodás lészen, mivel csak szegényedik, azért úgy aláb szállott ereje azon bornak”. Szerinte nem kezelték helyesen a bort abban az évben (1725), ez adja az okot „csak úgy állott töltetlenül”. Egy hordó bort a grófnő kérésére „jó eczet-

68 Uo. Kovács János levele július 24-én, Homonnáról.

69 Uo. Kovács János levele 1725. július 30-án Nagykövedről.

70 Uo. Kovács János levele 1725. augusztus 6-án Nagykövesdről

71 Uo. Kovács János levele 1725. augusztus 18-án, Baskóczról.

nek két átalagban csinálók”.⁷² A grófnő parancsa szerint a Kövesden lévő borokat végül Kluknóra szállíttatta, ahol feltehetően eladásra került.⁷³

A tisztartó a levelek mellé a zempléni birtok terményeiből is küldött Kluknóra, az udvarba, a grófnő személyes ellátására. 1725. július végén egy-egy kosár barackot és ugorkát vitetett, s megírta, hogy sajnos a dinynye még éretlen „abbul nem lehetett küldenem mostanság.”⁷⁴ Októberben azonban már csak szőlőt tudott küldeni, egyéb gyümölcsöt nem.⁷⁵ 1726 januárjában Nagykövesdről az árpával küldött a szekereken halat is. Sajátos, hogy ennek kapcsán tudhatjuk meg, hogy Klobusiczky Éva csíkot is kért tisztartójától, de az elhárította a kötelezettséget, mondván: „ki nem telik Nagod jobbágyaitól, mivel egy sincs közöttük, aki csíkot fogna, akik tudnak, azok pediglen mind Szentiványi úr és Fischer úr eő Nagok részére valók, és azok magok urai részére adnak egy-egy putommal csíkot.”⁷⁶

A tisztartónak a krajnyai három falu népességéről egyáltalán nem volt jó véleménye. Először akkor formált róluk negatív képet, amikor a kövesdi szőlőmunkákban való részvételük hasznát, illetve annak inkább szakértelmük hiánya miatti káros voltát állította szembe a szakmányosok munkájával. Bizonyos, hogy véleményének az odaküldött jobbágyok előtt is hangot adott, ami meghatározhatta további viszonyukat. Ezt követően került sor arra, hogy dézsmálatni utazott el a falvakba, s amikor „Bagyinszky urammal létemben” megpróbálták kiszedni tőlük a szemes életet, „ki sem magyarázhatnám ... szófogatatlanságokat és ravaszságokat, csak úgy összetanácskoztak, ... nem adnak semmit.” Ezért házról házra járva volt kénytelen tőlük „örönek öröjével marhájokat szánakba hajtani”. Ekkor történt meg vele, hogy Alsó Ladiskóczról egy Fedák nevűnek a fia és annak társa nagy botokkal rátámadtak, hogy megverjék. Nagy szerencséjére az ott tartózkodó kvártélyos németek észrevették, mi készül ellene, s megakadályozták a falubelieket. Homonnán aztán maga a német mesélte el az esetet, amit Bagyinszky is tanúsít, ezért kérte, büntesse meg a grófnő a támadókat, mert „félek is közöttük jární.” Egy másik eset is ehhez a faluhoz volt köthető. Egy Pesicsan nevű krajnyik kárt tett a rábízott „dezsmabeli életben, kévékben más csúrben hordott éjcekának idein”, ezért Bagyinszkyval egyetértve 12 forintra büntette.⁷⁷

72 Uo. Kovács János levele 1725. július 30-án Nagykövedről.

73 Uo. Kovács János levele 1725. augusztus 18-án, Baskóczról.

74 Uo. Kovács János levele 1725. július 30-án Nagykövedről.

75 Uo. Kovács János levele 1725. október 5-én, Nagykövesdről.

76 Uo. Kovács János levele 1726. január 10-én, Nagykövesdről.

77 Uo. Kovács János levele 1726. február 22-én. Bagyinszky György – 1667-től nemesi címmel rendelkező tiszt – a bírságpénzt is magával vitte a grófnőnek.

A baskóci Kovács Stephan erőszakos verekedése ügyében – aki Alsó Ladiskóczon egy Chudar András nevű jobbágy két fiát sebesítette meg, betörte egyikük fejét, de mások is panaszkodtak rá – Furár Pál praefectus parancsát immel-ámmal teljesítette. Furár Kovács Istók elfogását követelte tőle, s a grófnő további parancsáig Sztropkóra, börtönbe szállítását is. Kovács János tisztartó azonban csak azt írta a grófnőnek „Kit is, ha elő vehetnék valahol, úgy cselekszem véle...”⁷⁸ Tanulságos azonban, hogy maga Furár is más megoldást javasolt a börtön helyett. Azt vetette fel – ami szerint az elfogás és bebörtönzés mégis bekövetkezett –, hogy inkább Sztropkóról ki kellene ereszteni, ha tud maga mellett kezeseket állítani, s megígéri, hogy „józanul és jámborul fogja magát viselni, és hív jobbágya leszen Nagodnak.”⁷⁹

A levelezés alapján nem lehet pontosan megmondani, meddig dolgozott Kovács János Klobusiczky Éva tisztartójaként. 1726. február 22-én ugyanis azt kifogásolta, hogy Furár Pál inspector haladéktalanul kérte tőle az 1725-re vonatkozó elszámolásait. Szerinte ilyen csak akkor fordul elő, hogy valakinek esztendője lejárt előtt kéri a számadást, ha valakinek a munkájában „valami notabilis igazságtalanságban tapasztaltatik... én pedig az én szolgálatomban ...instructiom szerint számadásommal esztendőmnek végét álhatatosan várom.”⁸⁰ A kérést a grófnő feltehetően akceptálta, mert a tisztartó továbbra is szolgálatban maradt.

Furár csak 1727. október 8-án jelezte a grófnőnek, hogy sok elfoglaltsága miatt halad lassan az elszámolások átnézésével. A másik, nyomósabb okot horthy Kovács János számadásai szolgáltatták, „kívánván minden cikkelyét, az ki Nagod kárára eshetett volna, jól megvizsgálnom... az difficultásokat megküldetem, számadásival s minden documentumaival, valamelyek voltak kezemnél. ...a difficultásokra a napot és esztendőt mikorra assignáltatnak neki, fel kell tenni, azokra, hogy mennél előbb feleljen, intetik.”⁸¹ Ez tehát már egyértelműen a számonkérés ideje, amikortól megszakadt a szolgálat.

Kovácsnak 1728 szeptemberében egy Kluknóra küldött leveléből azt tudjuk meg, hogy a számadást „két esztendőre attam Tekintetes Furár Pál úrnak kezéhez”. Szemmel láthatóan nagy baj lehetett az önértékelésével és a vele kapcsolatban lejátszódott események értelmezésével. Időközben

78 Uo. Kovács János levele 1725. augusztus 18-án, Baskóczról

79 Uo. Furár Pál levele 1725. április 4-én Káposztafalváról. A baskóczi bírónak is megfogalmazott a grófnő nevében egy válaszevelet, ahhoz lehetne utóiratként csatolni Kovács Istók ügyének megoldását.

80 Uo. Kovács János levele 1726. február 22-én.

81 Uo. Furár Pál levele Klobusiczky Évának 1727. október 25-én.

ugyanis a krajnyai jobbágyok bevádolták, hogy ő az oka az ottani rendetlen állapotoknak. Nagy Kövesden viszont Bagyinszky György adósságai fejében lefoglaltatta „kevés” dohányát, egyéb portékáit pedig a grófnő confiscáltatta. Kiderült, hogy a birtokról a „felföldre” távozott, s utólag csupán ezt volt hajlandó hibájaként elismerni, igaz, elmenetelekor még azt gondolta „legfeljebb egy holnap múlva megterek”. Alázatos bocsánatkérése mellett természetesen azért esedezett, hogy a grófnő „alázatos szolgálatomért, hogy azon kevés portékácskámát s marhácskámát kezimhez kegyelmesen kiadná”.⁸²

Az átnézett források alapján bizonyossá vált, hogy hazatértekor Csáky Mihály felesége olyan feladatra vállalkozott, amelynek nagyságát és bonyolultságát feltehetően nem tudta előre felmérni. Férje birtokait nélkülöznie kellett, mivel az nem volt hajlandó az udvar elvárásait teljesíteni, s már azt is nagy kegynek lehetett tartani, hogy Csáky Imre és Zsigmond közbenjárásának köszönhetően Klobusiczky Éva és a gyermekek visszatéréséhez Bécsben hozzájárultak.

A Csáky rokonság tagjai közül a közvetlen segítséget Csáky Imre gyakorolta egyrészt Kluknó és Mindszent egy részének átadásával, másrészt a legidősebb fiú, Csáky István, majd a legkisebb, Csáky Imre taníttatásával, valamint a két lány, Krisztina és Konstancia bejuttatásával a kassai Orsolya-rendi apácák zárdájába. A közvetlen rokonság, Klobusiczky István felesége, Kapy Klára, Klobusiczky Julianna, valamint Klobusiczky Erzsébet férje, Fischer báró tartották ugyan magukat a testamentumhoz és a testvérek közötti birtokosztás megállapodásához, de saját családjuk érdekeit is érvényesíteni kívánták. Konfliktus esetén Klobusiczky Éva természetesen tudott a kardinálishoz és a tárnokmesterhez fordulni, de családon belüli ellentétek folyamatos jelenléte bizonyára sok problémát okozott számára.

A megszerzett családi birtokok sem nagyságukat, sem a belőlük szerezhető jövedelmeket tekintve nem voltak olyan jelentősek, hogy a Csákyak támogatása nélkül arisztokráta-hoz méltó életmódot biztosítottak volna a grófnőnek. A gyermekek éppen ezért próbáltak különböző karrierpályát építeni: István katonatiszt lett, Krisztina jó házasságot kötött, Károlyi Ferenc felesége lett, Konstancia az orsolyitáknál élt Kassán, majd ő is inkább a nemesi származású Rác Demeter felesége lett. A legkisebb fiút, Imrét Csáky Miklós püspök, majd érsek vette pártfogásába, aki előbb Váradon, később Rómában tanult, majd ott is maradt, s apátként fejezve be életét.

82 Uo. Kovács János levele 1728. szeptember 10-én, Homonnáról.

1731-ben Klobusiczky Éva halála után utódai – Csáky Imre és Zsigmond támogatásával – el tudták érni, hogy III. Károly a birtoklásra és öröklésre vonatkozóan kegyelemben részesítse őket. Az 1731. augusztus 28-án, Bécsben keltezett kegyelemlevél értelmében Csáky Mihály gróf örökösei (István, Imre, Krisztina és Konstancia) visszakapták apjuk javaiból a mindszei részirtokot, s jogot nyertek arra, hogy a máshoz zálogba került birtokrészeket visszaválthassák. Ezen túl jelentős eredmény volt még, hogy „az apai bűn miatt megszüntetett és eltörölt fiági öröklés ismét életbe lépett, azonban csak azon jogok és adományok esetében, amelyek a családot jelenleg illetik, a korábban szerzett jogokra nem vonatkozik.”⁸³ Az utóbbi fiági öröklés lehetőségére vonatkozó kegyelmet – tudomásunk szerint – először a kardinális örökségének felosztásakor, 1738-ban gyakorolták, de az idősebb fiú, István 1734-ben bekövetkezett halála miatt a jog csak Csáky Imrére lehetett érvényes, ahogyan a bihari közös családi javak elosztásakor, a 18. század végén is ezért került elő a család tagjai között a távoli Rómában élő utód öröklési jogosultságának lehetősége.⁸⁴

Klobusiczky Éva hat évvel török földről való hazatérte után, 1729-ben halt meg, abban a tudatban, hogy gyermekeinek életútját nagyjából rendezettnek láthatja. Sorsa élete utolsó hat évében nem mindennapi megpróbáltatások elé állította, amelyekben családon belüli és kívüli kapcsolatainak meghatározó szerep jutott, de amelyekben nem csak sikerekkel, hanem mindennapos kudarcokkal, kompromisszumokkal, lemondásokkal is gyakran találkozott. A források vallatása egyértelműen igazolja számunkra, hogy Csáky Mihály utódainak sorsát a kapcsolatok sűrű szálai – testvéreinek családtagjaival, a Csáky rokonsággal, a vármege tisztikarával, a Klobusiczky Éva által alkalmazott tisztekkal – erősen befolyásolták, lényegileg meghatározták azokat a kereteket, amelyek között a grófnő, gyermekeivel együtt életlehetőségeit kialakíthatta.⁸⁵

83 A kegyelemlevél részletének pontos fordítását Tóth Orsolyának köszönöm. ÖStA HHStA, FA Csáky 11-a. Csáky Miklós iratai között. 1731. aug. 28., Bécs

84 Csáky István 1734-ben Mainzban meghalt, Csáky Krisztina 1736-ban fejezte be életét. Konstancia valamikor 1750 előtt hunyt el, Imrével viszont még az 1790-es évek végén is számoltak. A család hozzáállását Csáky Imre esetleges birtokigényéhez lásd Papp Klára: „*Most pedig Biharról!*” *Raisz György jószágigazgató levelei a 19. század elejéről*. Új Nézőpont 2020. évi 3. száma, 40–53.

85 Csáky Mihály utódainak sorsáról szól megjelenés alatt álló tanulmányom. Papp Klára: *Családon belüli és rokonsági kapcsolatok szerepe. Csáky Mihály feleségének, Klobusiczky Évának és gyermekeinek sorsa a török földről való hazatérés után*